

*Сергєєва Д. Б.,
доктор юридичних наук,
професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
адвокат
ORCID ID: 0000-0003-1005-7046*

*Топорецька З. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0002-2441-4852*

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.1-2/118-129>

УДК 343.985.5

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню питань здійснення оперативно-розшукової профілактики злочинів, пов'язаних з гральним бізнесом.

Метою цієї статті є дослідження питань оперативно-розшукової профілактики злочинів, пов'язаних з гральним бізнесом.

Оперативно-розшукову профілактику авторами визначено як діяльність суб'єктів ОРД, що здійснюється з використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів (гласних і негласних) з метою виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню певних кримінальних правопорушень, і реагування на них задля запобігання злочинній діяльності певного виду, а також недопущення злочинної діяльності конкретних осіб (встановлення осіб, які намагаються вчинити злочин, та здійснення до них певних заходів з метою недопущення реалізації їх задумів, планів, недопущення переходу від наміру та планування до етапу готування до вчинення кримінального правопорушення).

Встановлено, що запобігання злочинам, пов'язаним з гральним бізнесом, включає в себе загальну профілактику (виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню певних злочинів) та індивідуальну профілактику – запобігання злочинам (встановлення осіб, які планують вчинення злочину чи мають намір розпочати підготовку до його вчинення, та здійснення до них певних заходів з метою недопущення реалізації їх задумів).

Загальна оперативна профілактика включає в себе дії по виявленню причин та умов, що сприяють вчиненню певного виду злочинів, тобто перешкодження формування злочинного наміру в майбутньому в осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень чи в осіб, які використовують певні причини та умови. Оперативно-розшукові заходи індивідуальної профілактики передбачають роботу з конкретною особою, яка схильна до вчинення таких злочинів, або оперативним підрозділом стало відомо про її намір вчинити такий злочин, і передбачає застосування оперативно-агентурних заходів до такої особи з урахуванням її соціального та службового становища, індивідуальних рис її характеру, виду злочину, вчинення якого особа планує чи має намір розпочати підготовку до його вчинення, рівня його суспіль-

ної небезпеки, вчинення особою інших злочинів до цього, її наміру діяти самостійно чи у співучасті з іншими особами тощо.

Ключові слова: гральний бізнес, азартна гра, оперативно-розшукова діяльність, профілактика злочинів.

Постановка проблеми. У 2020 році в Україні легалізовано гральний бізнес після його тривалої тотальної заборони. У 2021 році видано перші ліцензії на організацію та проведення різних видів азартних ігор, що ознаменувало новий етап розвитку політики держави щодо азартних ігор.

Легалізація грального бізнесу в Україні створила передумови і для зміни структури злочинності та появи нових злочинів, пов'язаних з гральним бізнесом (адже в період заборони грального бізнесу організація та проведення будь-яких азартних ігор були злочином). Насамперед мова йде про використання легального грального бізнесу для легалізації корупційних доходів, доходів, отриманих злочинним шляхом від контрабанди, торгівлі зброєю, наркотиками, ухилення від сплати податків, кіберзлочинів.

Ефективна протидія злочинності в цій сфері також вимагає новітніх наукових розробок з питань запобігання, виявлення, припинення та розслідування таких категорій кримінальних правопорушень. Запобігання злочинам оперативними підрозділами є одним з основних елементів оперативно-розшукової протидії злочинності, адже дозволяє в цілому виявити причини та умови, що сприяють злочинності у певній сфері, своєчасно усунути їх і тим самим знизити рівень злочинності в певному регіоні чи в державі в цілому або припинити злочинний намір конкретної особи допоки він не перейшов у злочинний умисел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблемних питань державного регулювання грального бізнесу присвячені роботи вчених різних галузей юридичної науки, зокрема Д.О. Гетманцева, О.З. Гладун, В.М. Дорогих, М.О. Лиськова, М.І. Майданика,

А.Є. Овчаренка, О.М. Резнікова, питанням протидії нелегальному гральному бізнесу присвячені роботи В.С. Макаренка, Н.О. Петричко, С.В. Рябчука, А.В. Савченка, В.С. Філютович-Герасименка та багатьох інших.

Дослідженню питань оперативно-розшукової діяльності запобігання та протидії окремим видам злочинів присвячені роботи таких вітчизняних вчених: К.В. Антонов, О.М. Бандурка, Т.М. Білик, А.В. Вінчук, М.Л. Грібов, О.Ф. Долженков, І.П. Козаченко, В.В. Марков, С.Г. Міщенко, М.А. Погорецький, О.О. Сухачов, В.Є. Тарасенко, О.Ю. Татаров, В.В. Тищенко, М.С. Цуцкірідзе, С.С. Чернявський, А.М. Черняк, О.А. Шевченко, О.Ю. Шумилов, О.О. Юхно тощо.

Водночас комплексно питання оперативно-розшукової профілактики злочинів, пов'язаних з легальним гральним бізнесом, залишились недослідженими.

Метою цієї статті є дослідження питань оперативно-розшукової профілактики злочинів, пов'язаних з гральним бізнесом.

Виклад основного матеріалу дослідження та його основні результати. До злочинів, пов'язаних з гральним бізнесом, пропонується відносити такі злочини, які вчиняються або приховуються з використанням сфери грального бізнесу, зокрема: ст.ст. 366–2 (декларування недостовірної інформації), 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), 368–5 (незаконне збагачення), 369–2 (зловживання впливом), які приховуються через приховання фактів отримання неправомірної вигоди під виглядом виграшу в азартну гру чи в лотерею; ст. 209 (легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом), ст. 222 (шахрайство з фінансовими ресурсами), які передбачають надання не-

достовірної інформації про доходи у вигляді виграшу в азартну гру; а також ряд інших злочинів, які можуть вчинятись гравцями в гральних закладах за попередньою змовою з працівниками гральних закладів чи без такої – ст.ст. 190, 191, 212, 212–1 КК України та інші¹.

Характерними ознаками злочинів, пов'язаних з гральним бізнесом, є наявність корисливого мотиву, пов'язаність з приховуванням іншої злочинної діяльності з використанням грального бізнесу; вчинення зазвичай за попередньою змовою з представниками легального організатора грального бізнесу (ліцензіата), висока латентність, вчинення організованими злочинними групами чи злочинними організаціями тощо.

Щодо визначення змісту поняття «запобігання злочинам» та його співвідношення з поняттями «профілактика», «протидія злочинності», «боротьба зі злочинністю» в наукових колах досі тривають дискусії.

Ми погоджуємось з тим, що запобігання злочинам у свою чергу є оперативною профілактикою, яка поряд з оперативним пошуком та оперативною розробкою є окремими формами оперативно-розшукової діяльності, і одночасно стадіями протизлочинної діяльності оперативно-розшукових органів². Виконання завдань оперативно-розшукової профілактики має свою специфіку та потребує формування самостійної методики застосування оперативно-розшукових

та інших заходів, об'єднаних єдиною метою – недопущення вчинення злочинів або створення системи бар'єрів для їх вчинення. Відповідно розслідування злочинів належить до діяльності в межах кримінального процесу органів досудового розслідування.

Оперативно-розшукова профілактика пов'язана з виявленням осіб, що мають намір чи готуються до вчинення злочину та здійснення відносно них запобіжного впливу³. Запобігання злочинності у буквальному розумінні означає діяльність, що перешкоджає вчиненню злочинів. Основна мета запобіжної діяльності – перешкодити вчиненню злочинів, скоротити їх кількість і тим самим зменшити масштаб злочинності⁴.

Слушною тут є позиція В.І. Василичука, який зазначає: «... завдання оперативно-розшукової профілактики злочинів слід визначити пріоритетним щодо інших завдань оперативно-розшукової діяльності, оскільки в разі його виконання немає потреби у вирішенні двох інших – припинення та розкриття. У класичному варіанті оперативно-розшукова профілактика передбачає комплекс оперативно-тактичних дій, спрямованих на недопущення злочину, припинення кримінальної діяльності на стадії підготовки або навіть на стадії злочинного задуму»⁵.

Теоретичні основи оперативно-розшукової профілактики формувалися одночасно з теорією оперативно-розшукової інформації. Власне профілактика передба-

¹ Кримінальний кодекс України: Закон України від 5.04.2001 № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1457>> дата звернення 12.04.2021.

² М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс, ЛТД., 2007) 576.

³ М А Погорецький, Проблеми профілактики економічних злочинів. *Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності*: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 15–16 груд. 1999 р.) 194–197; М А Погорецький, Попередження корупційних діянь: організаційно-правові аспекти. *Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність*: зб. матеріалів міжн. наук.-практ. семінару (Харків, Східно-регіон. центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 11–12 трав. 2003 р.) 101–104; М А Погорецький, Попередження злочинів засобами оперативно-розшукової діяльності. *Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, МВС України, 17 груд. 2010 р.) 13–15; М А Погорецький, З М Топорецька, Виявлення зайняття гральним бізнесом оперативно-розшуковими підрозділами (2014) 1 *Юрист України* 34–38; М А Погорецький, З М Топорецька, Розслідування зайняття гральним бізнесом: процесуальні й криміналістичні засади: монографія (Київ, Алерта, 2015) 200–209.

⁴ О М Джужа (за заг. ред.) Профілактика злочинів (Київ, Атіка, 2011) 720 <<http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/3008>> дата звернення 12.04.2021.

⁵ В І Василичук, Оперативно-розшукова профілактика як форма оперативно-розшукової діяльності (2012) 2 (4) *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 89–98.

чала і ґрунтувалася на інформаційно-аналітичному й інформаційно-прогностичному забезпеченні оперативно-розшукової діяльності. Саме попередня оперативна перевірка первинної оперативно-значимої інформації і її реалізація здійснюються в такій формі оперативно-розшукової діяльності як оперативно-розшукова профілактика злочинів¹.

Визначаючи сутність, мету та завдання оперативної профілактики вчені розділяють на дві групи, представники першої групи акцентують увагу на загальній оперативній профілактиці, а саме виявленні причин та умов, що в цілому сприяють вчиненню злочинів певного виду, але в такому випадку існує необхідність розмежування заходів загальної оперативної профілактики та заходів криміналістичної та кримінологічної профілактики. Друга група вчених акцентує увагу на індивідуальній оперативній профілактиці.

Даючи в цілому визначення профілактики вчені також розділились на дві групи, перша група в профілактиці поєднує запобігання злочинам та попередження злочинів, друга група вчених вказує лише на запобігання злочинам.

І.П. Козаченко вважає, що оперативно-розшукова профілактика є системою агентурно-оперативних заходів, що здійснюються оперативними підрозділами, спрямованих на попередню оперативну перевірку первинної інформації щодо осіб і фактів, що представляють оперативний інтерес, виявлення й усунення причин і умов, що сприяють злочинам, виявлення ознак злочинів, що плануються та підготовлюються, встановлення осіб, причетних до них і тих, що допускають відхилення від норм поведінки, здійснення щодо них профілактичного впливу². Але така позиція не дозволяє чітко розмежувати профілактику та стадії виявлення і реагування на злочини, адже, на нашу думку, профілактика озна-

чає не протидію (попередження вчинення), а запобігання злочинам³. Виявлення фактів готування до злочину вже є злочинною поведінкою розроблюваних осіб і вимагає відповідної кримінально-правової та кримінально-процесуальної реакції держави. Оперативно-розшукова профілактика ж покликана запобігти готуванню до злочинів, якщо ж особа все ж готується до вчинення злочину і потім вчиняє його, то профілактичні заходи або не здійснювались взагалі або були недієвими і тут вже слід вести мову про інші стадії протизлочинної діяльності оперативних підрозділів.

В.П. Кушпін акцентує увагу на специфічних ознаках оперативно-розшукової профілактики, зокрема: – використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів (гласних і негласних) щодо виявлення та усунення причин і умов злочинів, впливу на осіб з криміногенними нахилами; – уживання заходів профілактики суб'єктами оперативно-розшукової діяльності; – прихованість впливу на об'єкти (причини злочинності, умови, які сприяють учиненню окремих видів злочинів, правопорушник та його поведінка) та реалізація профілактичних заходів від одержання негласної інформації до комбінування оперативно-розшукових можливостей щодо усунення протиправної поведінки, протиправної ситуації (обстановки), недопущення настання суспільно небезпечних наслідків; – специфічність об'єктів індивідуальної оперативно-розшукової профілактики, якими є не будь-які особи з криміногенними нахилами, які допускають порушення норм моралі чи правил співжиття, а саме ті особи, які виявляють намір учинити злочини чи готуються до його вчинення, і зазвичай перебувають на оперативних профілактичних обліках⁴. Але знову ж таки готування до злочину згідно ст. 13–14 КК України

¹ О М Бандурка, 1 Оперативно-розшукова діяльність (Харків, Нац. ун-ту внутр. справ, 2002) 185.

² І П Козаченко, Оперативно-розшукова профілактика (Київ, 1991) 136.

³ М А Погорецький, З М Топорецька, Розслідування зайняття гральним бізнесом: процесуальні й криміналістичні засади: монографія (Київ, Алерта, 2015) 250.

⁴ В П Кушпін, Оперативно-розшукова профілактика та кримінологічна інформація (2015) 13 (2) *Науковий*

є стадією незакінченого кримінального правопорушення. При цьому згідно ч. 2 ст. 14 КК України лише готування до кримінального проступку або злочину, за який статтею Особливої частини цього Кодексу передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років або інше, більш м'яке покарання, не тягне за собою кримінальної відповідальності¹. В інших випадках особа несе кримінальну відповідальність за готування до злочину. Тому, на нашу думку, профілактика як запобігання злочинній діяльності закінчується там, де власне починається злочинна діяльність.

Т.В. МIRONЮК оперативно-розшукову профілактику визначає як самостійну форму прояву, що передбачає діяльність оперативних підрозділів, спрямовану на виявлення, усунення або нейтралізацію причин та умов вчинення злочинів, виявлення осіб, які схильні до протиправних порушень, та превентивного впливу на них, запобігання злочинам, що готуються, та припинення таких, що розпочалися, з використанням спеціальних сил, засобів та методів оперативно-розшукової діяльності². Але якщо злочин вже готується, отже запобігти злочинній діяльності профілактичними заходами не вдалось, але ще залишається можливість попередити його вчинення.

В.Д. ПЧОЛКІН, визначаючи мету системи заходів оперативної профілактики, визначив завдання індивідуальної оперативної профілактики, а саме: вплив на особу для того, аби вона добровільно

відмовилася від реалізації злочинних намірів; усунення причин та умов, якими має намір скористатися особа; штучне створення обстановки, що виключає або істотно ускладнює можливість учинення злочинів; притягнення особи до відповідальності (кримінальної, адміністративної, дисциплінарної) за здійснення підготовчих дій; затримка на «гарячому» під час замаху на вчинення злочину³. Ми погоджуємося з вченим, що оперативна профілактика не виключає можливості притягнення особи до дисциплінарної чи адміністративної відповідальності за протиправні дії, якщо це дозволяє запобігти злочинній діяльності. Але притягнення до кримінальної відповідальності за готування до злочину не може визнаватися профілактикою-запобіганням, оскільки діяльність спрямована не на усунення можливості вчинення злочинної діяльності, а на реагування на вчинені злочинні дії. Відповідно затримка на «гарячому» вже є реагуванням на вчинення злочину, якого не вдалося запобігти.

Тому ми поділяємо думку другої групи науковців, що визначає оперативно-розшукову профілактику саме як систему превентивних заходів, спрямованих на запобігання злочинній діяльності⁴. Зокрема, В.В. ШЕНДРИК і М.В. СТАЩАК під оперативно-розшуковою превенцією розуміють організаційно-тактичну форму оперативно-розшукової діяльності, яка здійснюється у процесі оперативно-розшукового прогнозування та профілактики злочинності

вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція 90–93.

¹ Кримінальний кодекс України: Закон України від 5.04.2001 № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1457>> дата звернення 12.04.2021.

² Т.В. МIRONЮК, Правові та організаційні засади оперативно-розшукової профілактики (автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. НАВС, 2011) 13.

³ В.Д. ПЧОЛКІН, Поняття та роль оперативно-розшукової профілактики в запобіганні злочинам. *Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності*: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 17 грудня 2010 р.) (Харків, 2010) 15–17.

⁴ М.А. ПОГОРЕЦЬКИЙ, Проблеми профілактики економічних злочинів. *Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності*: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15–16 груд. 1998 р.) (Харків, 1999) 194–197; М.А. ПОГОРЕЦЬКИЙ, Попередження корупційних діянь: організаційно-правові аспекти. *Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність*: зб. матеріалів міжн. наук.-практ. семінару (11–12 трав. 2001 р., Східно-регіон. центр гуманітарно-освітніх ініціатив, Харків) 101–104; М.А. ПОГОРЕЦЬКИЙ, Попередження злочинів засобами оперативно-розшукової діяльності. *Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності*: матеріали наук.практ. конф. (м. Харків, МВС України, 17 груд. 2010 р.) 13–15; М.А. ПОГОРЕЦЬКИЙ, З.М. ТОПОРЕЦЬКА, Розслідування зайняття гральним бізнесом: процесуальні й криміналістичні засади: монографія (Київ, Алерта, 2015) 200–209.

за допомогою використання дозволених національним законодавством оперативно-розшукових можливостей (заходів, засобів та сил)¹. І.О. Крепаков вважає, що оперативно-розшукова профілактика злочинів – це напрям діяльності (обов'язок) оперативних підрозділів, що має за мету вжиття певних методів та заходів, спрямованих на встановлення і усунення причин та умов, тобто об'єктивних факторів дійсності, що можуть вплинути на особистість, сприяючи формуванню у неї злочинної установки, а також виявлення індивідуальних ознак схильності особи до вчинення злочину з метою здійснення превентивної психокорекції свідомості².

Найбільш детально виділив різновиди профілактики О.В. Кириченко, а саме: профілактика – випередження – сукупність оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів, які спрямовані на завчасне запобігання виникненню криміногенних явищ і процесів у суспільному житті; профілактика-обмеження – сукупність оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів, які перешкоджають поширенню в країні або на певній адміністративно-територіальній одиниці криміногенних явищ, детермінації окремих видів злочинності та формуванню особи злочинця; профілактика-усунення – сукупність оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів, які спрямовані на ліквідування негативних процесів та явищ, та які запобігають новій активізації їхніх дій; профілактика-захист – сукупність оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів, що здійснюються для усунення умов, які сприяють учи-

ненню злочинів, та (опосередковано) антитисупільних поглядів³.

Оперативна профілактика відрізняється від криміналістичної профілактики. Переважна частина учених, виокремлюючи оперативно-розшуковий вид профілактики, акцентують увагу на її специфічних ознаках і, зокрема:

- використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів (гласних і негласних) щодо виявлення та усунення причин і умов злочинів, впливу на осіб з криміногенними нахилами (Н.Є. Філіпенко⁴, В.П. Шиєнок, О.М. Джужа⁵);

- вживання заходів профілактики суб'єктами оперативно-розшукової діяльності (Я.Ю. Кондратьєв, Г.Г. Лаєвський, Н.Є. Філіпенко, Г.А. Аванесов);

- прихованість впливу на об'єкти (причини злочинності, умови, які сприяють учиненню окремих видів злочинів, правопорушника та його поведінку) та реалізація профілактичних заходів від одержання негласної інформації до комбінування оперативно-розшукових можливостей щодо усунення протиправної поведінки, протиправної ситуації (обстановки), недопущення настання суспільно небезпечних наслідків (С.С. Малигін, А.Є. Чечьотін);

- специфічність об'єктів індивідуальної оперативно-розшукової профілактики, яким є не будь-які особи з криміногенними нахилами, які допускають порушення норм моралі чи правил співжиття, а саме ті особи, які виявляють намір вчинити злочини чи готуються до його вчинення і, зазвичай, перебувають на оперативних профілактичних обліках⁶.

¹ В В Шендрик, М В Стащак, Теоретичні підходи до визначення поняття оперативно-розшукова превенція злочинності підрозділами кримінальної поліції (2017) 5 *Форум права* 382–388 <http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2017_5_60.pdf> дата звернення 07.04.2021.

² І О Крепаков, Щодо визначення дефініції оперативно-розшукова профілактика, *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 8 листопада 2017 року) (Харків, 2017) 108–110.

³ О В Кириченко, Класифікація заходів оперативно-розшукової профілактики. Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 17 грудня 2010 р.) (МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2010) 91–93.

⁴ Н Є Філіпенко, Проблеми правового регулювання діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України (2005) 1 *Форум права* 78–95.

⁵ О М Джужа, Кримінологія (Київ, Юрінком Інтер, 2002) 558.

⁶ О М Джужа, Є М Моїсєєв, Т А Третьякова, Стилий словник кримінологічних термінів / О М Джужа (Київ,

Враховуючи викладене, ми погоджуємось з тим, що запобігання злочинній діяльності включає в себе загальну профілактику (виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню певних злочинів) та індивідуальну профілактику – недопущення вчинення злочинної діяльності (встановлення осіб, які намагаються вчинити злочин, та здійснення до них певних заходів з метою недопущення реалізації їх задумів, планів, недопущення переходу від наміру та планування до етапу готування до вчинення кримінального правопорушення).

Враховуючи викладене, пропонуємо таке визначення оперативно-розшукової профілактики – це діяльність суб'єктів ОРД, що здійснюється з використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів (гласних і негласних) з метою виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню певних кримінальних правопорушень, і реагування на них за для запобігання злочинній діяльності певного виду, а також недопущення злочинної діяльності конкретних осіб (встановлення осіб, які намагаються вчинити злочин, та здійснення до них певних заходів з метою недопущення реалізації їх задумів, планів, недопущення переходу від наміру та планування до етапу готування до вчинення кримінального правопорушення).

Загальна оперативна профілактика включає в себе дії по виявленню причин та умов, що сприяють вчиненню певного виду злочинів, тобто перешкоджання формування злочинного наміру в майбутньому в осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень чи в осіб, які використовують певні причини та умови. Такими причинами та умовами можуть бути прогалини в чинному законодавстві, відсутність належного державного контролю сферою грального бізнесу чи певними його видами, певними гральними закладами, недоскона-

лість системи ідентифікації та допуску гравців в певному гральному закладі, що мотивують особу використати їх, в результаті чого формується злочинний намір вчинити певний злочин, пов'язаний з гральним бізнесом.

Зараз такими причинами та умовами, які сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з гральним бізнесом, є: відсутність Державної системи онлайн-моніторингу; порушення процедури ідентифікації відвідувачів грального закладу; недбалість в оформленні бухгалтерських та податкових звітних документів щодо фіксації операцій з прийняття ставки та виплати виграшу в гральному закладі; недбале ставлення організатора до заходів фінансового моніторингу щодо гравців¹; некоректність, несвоєчасність внесення даних до онлайн-систем організаторів азартних ігор про всі операції з прийняття ставки, повернення ставки, виплати виграшів чи будь-які інші операції.

Оперативно-розшуковими методами загальної профілактики злочинів, пов'язаних з гральним бізнесом, можуть бути:

- проведення зустрічей з організаціями азартних ігор (у тому числі на базі регулятора – Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей) та висвітлення інформації про поінформованість правоохоронних органів про факти та ризики використання грального бізнесу для злочинної діяльності та про готовність реагувати на будь-які факти протиправної діяльності з використанням грального бізнесу;

- постійна співпраця з уповноваженими державними органами та обмін інформацією з – Комісією з регулювання азартних ігор та лотерей (в частині дотримання організаціями ліцензійного законодавства та порядку організації та проведення азартних ігор), Міністерством фінансів України (в частині дотримання організаціями законодавства про

Національна академія внутрішніх справ України, 2000) 47.

¹ Детальніше див: М.А. Погорецький, З.М. Топорецька, Розслідування зайняття гральним бізнесом: процесуальні й криміналістичні засади: монографія (Київ, Алерта, 2015) 200–209; З.М. Топорецька, Особливості початку кримінального провадження та обставини, які підлягають встановленню при розслідуванні службової недбалості (2018) 1 *Вісник кримінального судочинства* 115–122.

запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом), Державною податковою службою України (в частині обміну податковою інформацією).

– повідомлення в ЗМІ про успішні результати оперативно-розшукової діяльності, ліквідацію злочинних схем та викриття злочинних організацій, які допомагають легалізувати кошти, отримані злочинним шляхом, з використанням грального бізнесу;

– здійснення постійного кримінального аналізу¹ щодо злочинів, пов'язаних з гральним бізнесом, за для реалізації заходів із запобігання таким злочинам в майбутньому засобами загальної та індивідуальної профілактики.

Оперативна індивідуальна профілактика передбачає оперативну роботу по недопущенню вчинення злочину конкретною особою (на стадії виникнення наміру вчинити злочин та планування його вчинення), тобто недопущення переходу особи від процесу формування наміру вчинити певний злочин до реалізації злочинного умислу (вчинення підготовчих дій по його вчиненню, замаху чи вчиненню злочину) і завжди має свій об'єкт впливу.

Джерелами інформації щодо необхідності здійснення індивідуальної оперативно-розшукової профілактики виступають залучені до негласного співробітництва особи, небайдужі до проявів злочинних намірів громадяни, оперативні обліки, алфавітні картотеки, автоматизовані інформаційні системи, автоматизовані робочі місця. Останнім часом важливим джерелом інформації є мережа Інтернет, яка стає все більш розгалуженою і доступною для багатьох людей.

Така оперативно-розшукова індивідуальна профілактика може здійснюватися як щодо працівників організатора азартних ігор, так і щодо інших осіб,

які не є працівниками організатора, але мають знайомства і вплив на осіб, які працюють в гральному закладі й можуть «допомогти» реалізувати злочинний намір, а також щодо осіб, які бажають реалізувати злочинний намір з використанням грального бізнесу і складають плани по вчиненню злочинної діяльності (діляться зі знайомими інформацією про те, що хотіли б знайти людей, які можуть допомогти в реалізації задуманого, розповідають про необхідність легалізувати злочинні доходи тощо).

Інформація щодо осіб, які бажають вчинити злочин з використанням грального бізнесу, може бути отримана від осіб, які чули розмову чи були учасниками розмови з особою, під час якої вона повідомила про свої наміри використати гральний бізнес для легалізації корупційних доходів, злочинних доходів, обману грального закладу тощо. Можливо в такій розмові особа просила співрозмовника сприяти в пошуку осіб, які могли б стати співучасниками такого злочину чи допомогти в його приховуванні.

Оперативно-розшуковими заходами та методами індивідуальної профілактики для запобігання злочинам, пов'язаним з гральним бізнесом, можуть бути:

– ініціювання проведення позапланових² перевірок організаторів азартних ігор на підставі п. 3 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та п. 1 ч. 3 ст. 10 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор»;

– робота з негласними позаштатними агентурними працівниками, які мають доступ до гральних закладів (є працівниками грального закладу чи організатора азартних ігор) з метою отримання інформації про можливі факти наміру допомогти у вчиненні певних

¹ Детальніше див: І Р Шинкаренко, Проблеми запровадження кримінального аналізу в діяльність підрозділів кримінальної поліції: теоретико-історичне підґрунтя (2017) 1 *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* 233–242.

² Детальніше див: М А Погорецький, З М Топорецька, Розслідування зайняття гральним бізнесом: процесуальні й криміналістичні засади: монографія (Київ, Алерта, 2015) 200–209; З М Топорецька, Проблема позапланових документальних перевірок в кримінальному провадженні. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, Нац. акад. внутр. справ, 24 листоп. 2017 р.) 294–296.

злочинів чи для пособництва у їх вчиненні, зокрема, щодо надання гральними закладами можливості реалізувати злочинний задум, наприклад щодо знайомств працівників організаторів азартних ігор з певним колом осіб та погодження за винагороду видати довідки про виграш на певну суму, а також в цілях виявлення криміногенних осіб і їх постановки на оперативний облік.

- організація спостереження за певними місцями: гральними закладами, офісом організатора азартних ігор та отримання оперативної інформації про недоліки в їх роботі чи певні правопорушення, які можуть бути використані для вчинення злочинної діяльності або про осіб, які можуть становити оперативний інтерес як пособники в реалізації намірів злочинної діяльності осіб, взятих на облік;

- організація спостереження за особами, взятими на облік, та отримання оперативної інформації про злочинні наміри;

- організація і здійснення комплексу оперативно-розшукових та інших заходів з метою недопущення вчинення потенційними правопорушниками злочинів.

До оперативно-агентурних заходів індивідуальної профілактики щодо конкретної особи можна віднести: вплив на особу з метою добровільної її відмови від реалізації злочинних намірів; усунення причин та умов, якими має намір скористатися особа; штучне створення обстановки, що виключає або істотно ускладнює можливість учинення злочинів; затримання осіб, які можуть стати співучасниками злочину, за вчинення ними інших злочинів (підроблення документів, шахрайство), притягнення інших осіб (які можуть стати співучасником злочинної діяльності) до різних видів відповідальності за правопорушення, що ними вчиняються (фінансової, адміністративної, дисциплінарної, цивільної тощо). Ці прийоми обираються в залежності від оперативної обстановки, соціального та службового становища особи, індивідуальних рис її характеру, виду злочину, вчинення якого особа планує чи має намір почати

підготовку, рівня його суспільної небезпеки, вчинення особою інших злочинів до цього, її наміру діяти самостійно чи у співчутті з іншими особами тощо.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що запобігання злочинам певного виду оперативними підрозділами є оперативно-розшуковою профілактикою. Оперативно-розшукову профілактику пропонуємо визначати як діяльність суб'єктів ОРД, що здійснюється з використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів (гласних і негласних) з метою виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню певних кримінальних правопорушень, і реагування на них за для запобігання злочинній діяльності певного виду, а також недопущення злочинної діяльності конкретних осіб (встановлення осіб, які намагаються вчинити злочин, та здійснення до них певних заходів з метою недопущення реалізації їх задумів, планів, недопущення переходу від наміру та планування до етапу готування до вчинення кримінального правопорушення).

Запобігання злочинам, пов'язаним з гральним бізнесом, містить в собі загальну профілактику (виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню певних злочинів) та індивідуальну профілактику – запобігання злочинам (встановлення осіб, які планують вчинення злочину чи мають намір розпочати підготовку до його вчинення, та здійснення до них певних заходів з метою недопущення реалізації їх задумів).

Загальні оперативно-розшукові профілактичні заходи передбачають в цілому виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з гральним бізнесом, і не передбачають оперативну роботу з конкретною особою, а є загальною протизлочинною оперативною роботою, яка не вимагає наявності оперативно-розшукової справи. Зараз такими причинами та умовами, які сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з гральним бізнесом, є: відсутність Державної системи онлайн-моніторингу, порушення процедури ідентифікації від-

відувачів грального закладу, недбалість в оформлення бухгалтерських та податкових звітних документів щодо фіксації операцій з прийняття ставки та виплати виграшу в гральному закладі, некоректність, несвоєчасність внесення даних до онлайн-систем організаторів азартних ігор про всі операції з прийняття ставки, повернення ставки, виплати виграшів чи будь-які інші операції. Загальні заходи оперативної профілактики передбачають співпрацю оперативних підрозділів з іншими державними органами, ЗМІ та громадянами у питаннях запобігання таким злочинам шляхом проведення спільних заходів та постійного обміну інформацією.

Оперативно-розшукові заходи індивідуальної профілактики передбачають роботу з конкретною особою, яка схильна до вчинення таких злочинів, або оперативним підрозділам стало відомо про її намір вчинити такий злочин, і передбачає застосування оперативно-агентурних заходів до такої особи з урахуванням її соціального та службового становища, індивідуальних рис її характеру, виду злочину, вчинення якого особа планує чи має намір розпочати підготовку до його вчинення, рівня його суспільної небезпеки, вчинення особою інших злочинів до цього, її наміру діяти самостійно чи у співучасті з іншими особами тощо.

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Kryminal'nyy kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1457>> data zvernennia 12.04.2021 [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOKS

2. Bandurka O, *Operatyvno-rozshukova diyalnist* [Operative and search activities] (Kharkiv: vyd-vo Nats. un-tu vnutr. sprav 2002) 336 [in Ukrainian].
3. Dzhuzha O, Moiseyev Y, Tretyakova T, *Styslyy slovnyk kryminolohichnykh terminiv* [Concise dictionary of criminological terms] (K.: Natsional'na akademiya vnutrishnikh sprav Ukrainy 2000) 47 [in Ukrainian].
4. Dzhuzha O, *Profilaktyka zlochyniv* [Crime prevention] (Kyiv, Atika, 2011) 720 <<http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/3008>> data zvernennia 12.04.2021 [in Ukrainian].
5. Kozachenko I P, *Operatyvno-rozshukova profilaktyka* [Operative and search prevention] (K. 1991) 136 [in Ukrainian].
6. Myronyuk T, *Pravovi ta orhanizatsiyni zasady operatyvno-rozshukovoyi profilaktyky* [Legal and organizational principles of operational investigative prevention] (avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.09. NAVS 2011) 20 [in Ukrainian].
7. Pohoretskyi M A, *Funktsionalne pryznachennia operatyvno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu protsesi* [Functional appointment of Operative and Searching Activity in the Criminal Process] (Arsis, LTD, 2007) 576 [in Ukrainian].
8. Pohoretskyi M A, Toporetska Z M, *Rozsliduvannya zaynyattya hral'nym biznesom: protsesual'ni y kryminalistychni zasady* [Investigating employment in the gambling business: procedural and forensic principles] (K, Alerta, 2015) 250 [in Ukrainian].

EDITED BOOKS

9. Dzhuzha O (ed), *Kryminolohiya* [Criminology] (K.: Yurinkom Inter 2002) 558 [in Ukrainian].

CONFERENCE PAPERS

10. Kryepakov I, Shchodo vyznachennya definitsiyi «operatyvno-rozshukova profilaktyka» [Regarding the definition of the definition «operational investigative prevention»] *Suchasni tendentsiyi rozvytku kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu: materialy nauk. – prakt. konf. (m. Kharkiv, 8 lystopada 2017 roku)* (Kharkiv, 2017) 110 [in Ukrainian].

11. Kyrychenko O, Kласифікація заходів оперативно-розшукової профілактики [Classification of measures of operative and investigative prevention] *Poperedzhennya zlochyniv sub'yektamy operatyvno-rozshukovoyi diyalnosti: materialy nauk.– prakt. konf.* (Kharkiv, 17 hrudnya 2010 r.) (Kharkiv, KHNUVS, 2010) 248 [in Ukrainian].
12. Pcholkin V, Ponyattya ta rol operatyvno-rozshukovoyi profіlaktyky v zapobihanni zlochynam [The concept and role of investigative prevention in crime prevention.] *Poperedzhennya zlochyniv sub'yektamy operatyvno-rozshukovoyi diyalnosti: materialy nauk.– prakt. konf.* (Kharkiv, 17 hrudnya 2010 r.) (Kharkiv, KHNUVS, 2010) 248 [in Ukrainian].
13. Pohoretskyi M A, Problemy profіlaktyky ekonomichnykh zlochyniv [Problems of prevention of economic crimes] *Problemy borotby zi zlochynnistiu u sferi ekonomichnoi diialnosti: materialy mizhn. nauk.– prakt. konf.* (m. Kharkiv, 15–16 hrud. 1998 r.) (Kharkiv, 1999) 194–197 [in Ukrainian].
14. Pohoretskyi M A, Poperedzhennia zlochyniv zasobamy operatyvno-rozshukovoi diialnosti [Prevention of crimes by means of operational and investigative activities] *Poperedzhennia zlochyniv sub'iektamy operatyvno-rozshukovoi diialnosti: materialy nauk.prakt. konf.* (m. Kharkiv, MVS Ukrainy, 17 hrud. 2010 r.) (Kharkiv, 2010) 13–15 [in Ukrainian].
15. Pohoretskyi M A, Poperedzhennia koruptsiinykh diian: orhanizatsiino-pravovi aspekty [Prevention of corruption: organizational and legal aspects] *Vidpovidalnist posadovykh osib za koruptsiinu diialnist: zb. materialiv mizhn. nauk.– prakt. seminaru* (Kharkiv, Skhidno-rehion. tsentr humanitarno-osvitnikh initsiatyv, 11–12 trav. 2001 r.) (Kharkiv, 2003) 101–104 [in Ukrainian].
16. Pcholkin V D, Poniattia ta rol operatyvno-rozshukovoi profіlaktyky v zapobihanni zlochynam [Concept and role of investigative prevention in crime prevention] *Poperedzhennia zlochyniv sub'iektamy operatyvno-rozshukovoi diialnosti: materialy nauk.– prakt. konf.* (Kharkiv, 17 hrudnia 2010 r.) (Kharkiv, 2010) 15–17 [in Ukrainian].
17. Toporetska Z, Problema pozaplanovykh dokumental'nykh perevirok v kryminal'nomu provadzhenni [The problem of unscheduled documentary checks in criminal proceedings] *Aktual'ni pytannia kryminal'noho protsesu, kryminalistyky ta sudovoyi ekspertyzy: materialy mizhvidom. nauk.– prakt. konf.* (Kyiv, 24 lystop. 2017 r.) (Kyiv, Nats. akad. vnutr. sprav, 2017) 296 [in Ukrainian].

ARTICLES

18. Filipenko N Y, Problemy pravoho rehulyuvannya diyal'nosti operatyvnykh pidrozdiliv orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrayiny [Problems of legal regulation of the activity of operational units of internal affairs bodies of Ukraine] (2005) 1 *Forum prava* 78–95 [in Ukrainian].
19. Kushpit V P, Operatyvno-rozshukova profіlaktyka ta kryminolohichna informatsiya [Operative investigative prevention and criminological information] (2015) 13 *Naukovyy visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya Yurysprudentsiya* 137 [in Ukrainian].
20. Pohoretskyi M A, Toporetska Z M, Vyyavlennya zaynyattya hralnym biznesom operatyvno-rozshukovymy pidrozdilamy [Detection of gambling business occupation by operational and investigative units] (2014) 1 *Yuryst Ukrayiny* 34–38 [in Ukrainian].
21. Shendryk V V, Stashchak M V, Teoretychni pidkhody do vyznachennya ponyattya operatyvno-rozshukova prevntsia zlochynnosti pidrozdilamy kryminalnoyi politsiyi [Theoretical approaches to the definition of the concept of operational investigative crime prevention by criminal police units] (2017) 5 *Forum prava* 382–388. <http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2017_5_60.pdf> data zvernennia 12.04.2021 [in Ukrainian].
22. Shynkarenko I R, Problemy zaprovadzhennya kryminal'noho analizu v diyal'nist' pidrozdiliv kryminal'noyi politsiyi: teoretyko-istorychne pidgruntya [Problems of introduction of criminal analysis in the activities of criminal police units: theoretical and historical background] (2017) 1 *Naukovyy visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav* 233–242 [in Ukrainian].
23. Toporetska Z M, Osoblyvosti pochatku kryminal'noho provadzhennya ta obstavyny, yaki pidlyahayut' vstanovlennyu pry rozsliduvannya sluzhbovoyi nedbalosti [Peculiarities of the initiation of criminal proceedings and the circumstances to be established during the investigation of official negligence] (2018) 1 *Visnyk kryminalnoho sudochynstva* 115–122 [in Ukrainian].
24. Vasylynchuk V I, Operatyvno-rozshukova profіlaktyka yak forma operatyvno-rozshukovoyi diyalnosti [Operative and investigative prevention as a form of operative and investigative activity] (2012) 2 (4) *Yurydychnyy chasopys Natsionalnoyi akademiyi vnutrishnikh sprav* 89–98 [in Ukrainian].

DISSERTATIONS

25. Myroniuk T V, Pravovi ta orhanizatsiini zasady operatyvno-rozshukovoi profіlaktyky [Legal and organizational principles of operational investigative prevention] (avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.09. NAVS, 2011) 13 [in Ukrainian].

Serhieieva D. B.

*Doctor of Law, Professor
Professor of the Department
of Criminal Procedure and Forensic
Law Institute Taras Shevchenko
National University of Kyiv
Lawyer*

ORCID ID: 0000-0002-2441-4852

Toporetska Z. M.

*Ph.D in Law,
Associate Professor of the Department
of Criminal Procedure and Forensic
Law Institute Taras Shevchenko
National University of Kyiv*

ORCID ID: 0000-0002-2441-4852

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.1-2/118-129>

OPERATIVE AND INVESTIGATIVE PREVENTION OF CRIMES RELATED TO THE GAMBLING BUSINESS

Abstract. *The article is devoted to the study of the implementation of operational investigative prevention of crimes related to the gambling business.*

The purpose of this article is to study the issues of operative and investigative prevention of crimes related to the gambling business.

Operative investigative prevention is defined by the author as the activity of OCA subjects, which is carried out with the use of operative investigative forces, means and methods (overt and covert) with the aim of identifying the causes and conditions that contribute to the commission of certain criminal offenses, and reacting to them in order to prevent criminal activity of a certain type, as well as the prevention of criminal activity of specific persons (identification of persons who are trying to commit a crime, and implementation of certain measures against them with the aim of preventing the implementation of their ideas, plans, preventing the transition from intention and planning to the stage of preparation for committing a criminal offense).

It has been established that the prevention of crimes related to the gambling business includes general prevention (detection of reasons and conditions that contribute to the commission of certain crimes) and individual prevention – prevention of crimes (identification of persons who plan to commit a crime or intend to start preparations for committing it, and taking certain measures against them in order to prevent the implementation of their plans).

General operational prevention includes actions to identify reasons and conditions that contribute to the commission of a certain type of crime, i.e. preventing the formation of criminal intent in the future in persons prone to committing criminal offenses or in persons who use certain reasons and conditions. Operational and investigative measures of individual prevention involve working with a specific person who is prone to commit such crimes, or operative units have become aware of his intention to commit such a crime, and involves the application of operational and agency measures to such a person, taking into account his social and official position, individual features of its character, the type of crime, the commission of which the person plans or intends to start preparing for its commission, the level of its social danger, the person's commission of other crimes before this, his intention to act independently or in complicity with other persons, etc.

Key words: gambling business, gambling, investigative activity, crime prevention.